

Spojení vírou? Význam náboženství pro výběr partnera v Česku a na Slovensku

Antonín Paleček¹

United by Faith? The Significance of Religion for Assortative Mating in the Czech Republic and Slovakia

EXTENDED ABSTRACT

Based on empirical data, contemporary Czech Republic is considered to be more secular than Slovakia. The differences between these countries have been described by the way of rates of traditional forms of religiosity in society. The declining share of the religious population is often explained through the secularisation thesis. From this perspective, the process of secularisation entails decreasing importance of religion in everyday life, and it is associated with the modernisation process. Nevertheless, both religious and non-religious worldviews have an impact on people's decisions in their everyday lives. In addressing their daily needs, individuals rely in their rational calculus on the values and opinions stemming from their worldview.

This paper explores the importance of religion for assortative mating on the marriage market. It seeks to document whether (and to what extent) the high level of secularism in Czech society, compared to Slovak religiosity, has an impact on religious assortative mating. An answer to that question will help us explore the importance of religion on the marriage market, or the role religious belief plays in people's search for their prospective partners. The question is whether religious people prefer religious partners or whether their religiousness is rather irrelevant.

There are two possible methodological approaches to analysing the significance of religion for assortative mating. The first approach is based on identifying the degree of importance

KEYWORDS :

religiously assortative mating
 religious homogamy and heterogamy
 Czech Republic and Slovakia.

DOI LINK :

<http://doi.org/10.13060/1214438X.2018.2.16.452>

¹ Veškerou korespondenci zasílejte na adresu palecek.email@seznam.cz

of religious belief when searching for a potential partner. The second approach measures the degree of religious homogamy or heterogamy in the society, as the rate of religious homogamy/heterogamy is a result of the previous choices made on the marriage market. An analysis of the significance of religion for assortative mating through the degree of religious homogamy is referred to as ex-post sociological explanation.

Compared to Slovakia, religion can be assumed to be less important for assortative mating in the contemporary Czech society, given its higher rate of secularisation. Secularisation is defined as declining significance of religion in society. The role of religion in assortative mating decreased along with the general significance of religion in society. The process of secularisation has been explained by many theories, which associate secularisation with the process of modernisation. In other words, there are processes of detraditionalisation and individualisation in society that enable individuals to decide freely about their own lives.

This paper proposes two hypotheses. First, religion has lower importance for assortative mating in contemporary Czech society than it has in contemporary Slovak society. This is due to the high level of secularism in the Czech Republic. Second, the importance of religiosity for assortative mating has also dropped in cases of people with self-declared traditional religiosity because the influence of traditional forms of religiosity has been eliminated by the processes of detraditionalisation and individualisation of religion.

None of the hypotheses were confirmed. Only 20 percent of people of both countries listed shared religious views as very important in their relationship. On the other hand, it was established that nearly 90 percent of partners shared the same worldview. This indicates that these couples were religiously homogamous and that there were no large differences between both countries in the level of religious homogamy/heterogamy. Substantial differences were only found between self-declared level of significance of religion for assortative mating and the rate of religious homogamy in couples. In other words, there are differences between the subjective and objective indicators of the significance of religion for assortative mating. But no major differences between the two countries were not found. Judged narrowly by the significance of religion for assortative mating, as measured by both subjective and objective indicators, worldview (whether a religious or non-religious one) in contemporary Czech society is not a substantially different factor than in Slovak society.

V celé historii lidstva bylo náboženství významnou součástí kultury a jeho význam v určité míře přetrvává i v dnešních mnohdy vysoce sekulárních společnostech. Víra a ztotožnění se s pravidly chování, která jsou obsažena v náboženské věrouce, mají stále určitý dopad nejen na názorové postoje lidí, ale následně i na jednání v jejich každodenních životech. Jednou z širokého okruhu možných aktivit člověka, které jsou ovlivněny právě internalizovanými hodnotami, postoji a schémata jednání, je i výběr budoucího partnera. Pokud lidé při volbě partnera zohledňují svůj i partnerův náboženský nebo nenáboženský světový názor, pak má náboženství v jejich životech určitou míru důležitosti, určitý význam. Proto tento význam nebo ve společnosti sdílené názorové postoje vůči důležitosti shodného náboženského vyznání u budoucích

partnerů, může v určité míře následně vypovídat o významu náboženství v celé společnosti. Výsledkem nábožensky podmíněných párových výběrů jsou následně nábožensky homogamní párová soužití, manželství nebo kohabitace [Katrňák 2008:32].

Česká společnost prošla v průběhu druhé poloviny 20. století výrazným procesem sekularizace a dnes patří mezi nejvíce sekulární země Evropy. Sekularizační proces je spojován právě s poklesem společenského významu náboženství a je vysvětlován prostřednictvím mnoha sekularizačních teorií [viz Lužný 1999; Vido 2011].

Pro možnost srovnání významu náboženství na sňatkovém trhu v dnes sekulární české společnosti bylo vybráno více religiózní Slovensko. Slovensko proto, že obě země byly dotčeny stejnými historickými událostmi, kultury obou zemí jsou si blízké, docházelo mezi nimi k migračním tokům i velkému počtu smíšených manželství. Ovšem i přes tyto podobnosti jsou dnes mezi oběma zeměmi rozdíly ve struktuře religiozity i náboženském prostředí [např. Váně, Štípková 2013]. Tyto rozdíly jsou vysvětlovány například odlišnostmi v kulturních tradicích a jejich vlivu na význam náboženství ve společnosti i prostřednictvím rozdílů v názorových postojích vůči církvím [např. Froese 2005]. Pro téma této práce je otázkou, zda jsou mezi těmito dvěma zeměmi rozdíly také v subjektivním významu, který lidé přikládají sdílenému náboženskému přesvědčení partnerů. A následně, zda se obě země liší i v objektivně uskutečněných nábožensky podmíněných párových výběrech, to znamená v míře náboženské homogamie/heterogamie ve společnosti. Je i v tomto úzkém aspektu významu náboženství v každodenním životě lidí ČR více sekulární oproti Slovensku?

Důležitost zjišťování míry náboženské homogamie ve společnosti i jejich příčin vychází z možných dopadů sdíleného náboženského vyznání nebo rozdílného světového názoru mezi partnery. Shoda partnerů v jejich náboženském vyznání znamená i jejich blízkost v mnohých dalších postojích, zájmech i sdílených skupinových příslušnostech, které s náboženským vyznáním souvisejí. Důsledkem těchto shod je dále jednak spokojenost partnerů nebo nižší riziko jejich rozporů, které vyúsťují v konflikty, případně mohou být i důvodem pro rozpad vztahu [Ortega, Whitt 1988]. V rodinách, kde se oba rodiče hlásí k náboženskému vyznání, dochází také k úspěšnější reprodukci religiozity z rodičů na jejich potomky [Bader, Desmond 2006; Myers 1996; Paleček, Vido 2014]. Naopak, v rodinách s nábožensky heterogamními rodiči úspěšnost mezigeneračního přenosu religiozity klesá [Voas 2003]. I přes tyto nezanedbatelné vlivy náboženské homogamie/heterogamie nebylo toto téma v české sociologii doposud dostatečně zpracováno. Z dosud publikovaných prací lze uvést pouze popis procentuálních podílů nábožensky homogamních párů v současné ČR, který se stal součástí stati zabývající se vztahem mezi náboženstvím a rodinou/domácností [Nešpor 2010]. V zahraničních publikacích je toto téma zkoumáno častěji [např. Bisin 2004; Kalmijn 1991, 1998; Ortega, Whitt 1988; Voas 2003]. Ovšem tyto práce nesledují případ ČR.

Sňatkový trh

Člověk je ze své biologické i psychologické podstaty párová a společenská bytost. Každý jedinec potřebuje „toho druhého“ a také je významnou měrou závislý na mnoha dalších členech společnosti. Lidé se vzájemně setkávají, seznamují se, vybírají si vhodného partnera pro vztah nebo budoucí společný život. Těmito výběrovými aktivitami se stávají aktéry na sňatkovém trhu [Možný 2006:115]. Na sňatkovém trhu tvoří jednotliví aktéři svými osobními charakteristikami nabídku pro ostatní hledající a svými výběrovými preferencemi opačně vytvářejí poptávku po partnerech, kteří by svými charakteristikami splňovali jejich očekávání. Pro objasnění výběrových strategií na sňatkovém trhu bylo vypracováno mnoho teorií. Například teorie směny, komplementarity, vícestupňového výběru a mnohé další [viz Možný 2006:113-141]. Například teorie směny předpokládá, že se oba partneři budou svými charakteristikami doplňovat. Například dominantní jedinec hledá submisivního partnera a opačně. V náhledu tradičních genderových rolí mohou muži nabízet ekonomické zajištění domácnosti a u partnerek preferovat především jejich atraktivitu. Ženy mohou opačně nabídnout mateřství, péči o rodinu a od partnerů očekávat především ekonomické zajištění a sociální pozici budoucí rodiny [Singly 1999]. I podle empirických výzkumů kladou aktéři na sňatkovém trhu v současné české společnosti vysoký důraz na partnerovo vzdělání a jeho možný ekonomický přínos [Katrňák 2009]. Dalšími výběrovými kritérii může být i podobnost partnerů v zájmech, aktivitách, hodnotách, názorech atd. Nelze opomíjet i psychickou a fyzickou přitažlivost, zamilovanost a lásku i zájem o uspokojivý sexuální život. Právě atraktivita partnera je pro hledajícího určitým příslibem budoucího sexuálního vyžití, které má v dnešní společnosti vysoký význam [Giddens 1992].

Sňatkový trh je strukturován charakteristikami svých aktérů a výběr partnera na tomto trhu je složitým procesem, který se podle mnoha autorů skládá z několika stádií [např. Murstein 1986]. Lidé si u potencionálních protějšků všímají prvně především jejich fyzického vzhledu, chování a důležitou roli zde hrají vzájemné sympatie. Teprve v období sbližování se podrobněji vzájemně poznávají a mohou hodnotit, zda a do jaké míry by určitý partner mohl naplnit jejich představu. Představy o budoucím vztahu nebo soužití v manželství či kohabitaci, případně jako druhý rodič a vychovatel dětí. Charakteristik, které aktéři na sňatkovém trhu nabízejí a hledají, je celá řada a různé charakteristiky mohou mít pro jednotlivé hledající v konkrétních stádiích výběru i rozdílnou míru důležitosti. Pro téma této práce je podstatné, jaký význam je přiřkládán sdílenému náboženskému nebo nenáboženskému světovému názoru v partnerských vztazích. To znamená, zda lidé s náboženským vyznáním při svých výběrech upřednostňují partnery také s vyznáním. I naopak, zda lidé bez vyznání upřednostňují partnery bez vyznání. A nakonec, zda jsou výsledkem těchto nábožensky podmíněných výběrových preferencí také nábožensky homogamní párová soužití.

Náboženská homogamie

Nábožensky homogamní páry jsou ty, ve kterých se oba partneři shodují ve svém náboženském nebo nenáboženském světovém názoru. Tyto nábožensky homogamní páry lze dále rozdělit na část homogamních s náboženským vyznáním a část homogamních v nenáboženském světovém názoru. Pokud se k náboženskému vyznání hlásí pouze jeden z partnerů a druhý je bez vyznání, pak se jedná o nábožensky heterogamní pár. Na základě podílu nábožensky homogamních párů v celé společnosti nebo v úžeji definované skupině pak hovoříme o míře náboženské homogamie v daném celku.

Koncept náboženské homogamie však nemusí být užíván pouze jako nástroj deskriptivní analýzy. Pravidlo homogamie obecně říká, že se lidé na sňatkovém trhu nepárují náhodně, ale že jejich volby směřují k výběru partnera s podobnými charakteristikami [Kaljmin 1991; Katrňák 2008]. Výsledkem těchto podmíněných výběrů jsou párová soužití, ve kterých se partneři shodují nebo jsou si blízcí například věkově, v úrovni dosaženého vzdělání nebo zaměstnanecké pozice, ale také ve své etnické příslušnosti nebo náboženském přesvědčení i v mnoha dalších charakteristikách [Katrňák 2008]. To znamená, že jsou v těchto charakteristikách homogamní. Proto lze předpokládat, že pokud je pro aktéry na sňatkovém trhu shoda v konkrétní charakteristice – v tématu této práce shoda v náboženském vyznání – důležitá, pak by tato pocítovaná důležitost měla směřovat k výběru partnera se shodným světovým názorem a tím následně i k nábožensky homogamním soužitím. Proto míra náboženské homogamie/heterogamie, jako ex post sociologické vysvětlení [Katrňák 2009], poskytuje informaci, jaká důležitost byla náboženství přikládána v době párových výběrů. Výběrů, ze kterých tato nábožensky homogamní/heterogamní soužití vzešla. Proto je pocítovaná důležitost náboženského přesvědčení při výběru budoucího partnera nebo v retrospektivním náhledu míra náboženské homogamie, jedním z mnoha indikátorů, jejichž prostřednictvím lze zjišťovat význam náboženství ve společnosti.

Individuální, sociální a strukturální faktory

Na rozdíl od tradičních společností, kdy o volbě partnera rozhodovala rodina původu a to především s ohledem na možné ekonomické a sociální zisky, se v moderní společnosti volba partnera přesouvá více do rukou samotného jedince [Možný 2006]. Avšak každý lidský jedinec je součástí společnosti, vyrůstal a žije v určitých společenských podmínkách. Proto by bylo příliš zjednodušující se domnívat, že v dnešních moderních společnostech je výběr partnera pouze v rukou samotných vybírajících si jedinců. Na sňatkovém trhu vstupují do hry i další faktory. Tyto faktory buďto přímo ovlivňují výběrové preference hledajících i sdílené struktury důležitosti preferencí nebo nepřímou vytvářejí pro konkrétní výběry tlaky nebo opačně omezení. V již publikovaných pracích byly okruhy těchto faktorů definovány například jako faktory psychologické, sociální a institucionální [Kalmijn 1991] nebo jako individuální dispozice vybírajících

si aktérů na sňatkovém trhu ve struktuře společenských podmínek [Mareš 2003]. Z výše uvedených konceptů je patrné, že výběr partnera je ovlivňován individuálními výběrovými strategiemi hledajících, které jsou jako jejich dispozice k určitým postojům i jednáním především výsledkem jejich primární socializace, ale i následné socializace v průběhu dospělého života. Jinými slovy řečeno. Člověk si vybírá partnera podle svých představ, které mu byly socializovány především v jeho formativním období. Avšak v okamžiku své volby, kdy v návaznosti na uspokojení svých potřeb je nucen kalkulovat možné přínosy a ztráty, může být výsledkem jeho volby ovlivněn sociálními tlaky nebo bariérami. Tlaky a bariérami, které člověka „nutí“ k homogamnímu nebo opačně heterogamnímu výběru. Konečný výsledek párového výběru je kromě individuálních preferencí a sociálních tlaků ovlivňován také strukturou nabídky na sňatkovém trhu. Struktura nabídky vypovídá pouze o dostatečném nebo nedostatečném počtu partnerů s očekávanými charakteristikami a při jejich nedostatku nutí hledající k ústupkům.

V souhrnu lze výše uvedené faktory rozdělit zhruba na okruhy faktorů individuálních, sociálních a strukturálních [Katrňák 2008]. Takovéto dělení má však i svá analytická úskalí. Z teoretického hlediska je možno nahlížet vlivy individuálních a sociálních faktorů odděleně i diskutovat jejich vzájemné vztahy. Individuální faktory vysvětlují výběr partnera na základě osobních preferencí vybírajících si jedinců a sociální faktory mohou jednak vysvětlovat původ těchto individuálních preferencí nebo také vysvětlují ústupky od těchto preferencí dané tlaky a bariérami ve společnosti. Je však třeba upozornit, že z hlediska kvantitativní analýzy a dostupných dat je mnohdy problematické vlivy individuálních a sociálních faktorů vzájemně odlišit. Nakonec je třeba krátce ozřejmit i možný vliv strukturálních faktorů. Sňatkový trh je strukturován dle charakteristik aktérů, kteří na tomto trhu tvoří nabídku pro ostatní hledající. Tato nabídka může být limitována v závislosti na počtu potencionálních partnerů s očekávanými charakteristikami. Jinými slovy řečeno, lidé si mohou hledat budoucí partnery podle svých představ, ale pokud není v nabídce sňatkového trhu těchto partnerů dostatečný počet, pak určitá část poptávky zůstane neuspokojena. Ta část neuspokojených hledajících, lidově řečeno „na které nezbylo“, pak musí pozměnit pořadí důležitosti očekávaných charakteristik u budoucího partnera nebo na možnost nalezení svého partnera rezignovat. Pro příklad jedinců, kteří se hlásí k náboženskému vyznání a jejichž cílem je nalézt partnera také s vyznáním. Pokud by byl na sňatkovém trhu shodný počet mužů a žen a přitom se k náboženskému vyznání z těchto mužů hlásilo 30 % a z žen 40 %, pak by čtvrtina žen s vyznáním nemohla nalézt partnery také s vyznáním, protože tito muži v nabídce sňatkového trhu prostě nejsou. Tyto ženy by byly nuceny volit nábožensky heterogamní vztah nebo zůstat bez partnera. Takovéto strukturální omezení sňatkového trhu nevypovídá nic o významu náboženství pro výběr partnera, naopak z důvodů vynucené náboženské heterogamie výsledky analýzy zkresluje.

Nábožensky podmíněný párový výběr

Lidé mají své potřeby, které se snaží uspokojit. Na základě těchto potřeb si stanoví konkrétní cíle a strategie, jejichž součástí je i racionální kalkul možných nákladů a zisků spojených s dosažením vytýčených cílů [Weber 1998]. Aktéři zúčastnění v soutěži na sňatkovém trhu mají své představy i možnosti a jejich cílem je nalezení a získání partnera, který by co nejlépe splňoval všechna jejich očekávání [Becker 1981]. Jednou z možných charakteristik, které aktéři na sňatkovém trhu nabízejí nebo poptávají, může být i náboženský nebo nenáboženský světový názor. Pro zjišťování významu náboženského vyznání při výběru partnera je pak zásadní, jakou míru důležitosti lidé přikládají sdílenému náboženskému vyznání v budoucích vztazích. Sdílená víra může být předpokladem podobnosti v jejich přijímaných hodnotách, názorech, zájmech, životním stylu i sdílení skupinových příslušností [Kalmijn 1998]. Všechny tyto společné aspekty mohou partnery sblížovat, zvyšovat jejich vzájemné porozumění a posilovat harmonii jejich vztahu. Nelze také opomíjet, že lidé hledající životního partnera současně vybírají i druhého z rodičů. Rodičů, se kterými budou vyjednávat o velikosti rodiny a vychovávat děti podle svých i partnerových představ. V případě sdíleného náboženského vyznání i v duchu společné víry. Všechny tyto aspekty i mnohé další, vstupují do racionálního kalkulu a tím v určité míře ovlivňují i výsledek volby partnera. Proto lze předpokládat, že věřící budou v souladu s očekáváním z budoucího vztahu upřednostňovat partnery také s vyznáním a výsledkem této volby bude vysoký podíl párů homogamních s vyznáním. Vysoká míra homogamie s vyznáním pak bude pozitivně ovlivňovat i výši míry náboženské homogamie ve společnosti. Takovýto pohled na nábožensky podmíněný výběr partnera je však v určité míře zjednodušující. Vztah člověka k náboženství i církvím se spolu s procesem modernizace společnosti proměňuje nejen kvantitativně, ale i ve své podobě. Tím se mění i společenský význam náboženství i jeho vliv na každodenní jednání člověka.

Spolu s procesem modernizace klesá zájem člověka o institucionalizované formy religiozity, ale jeho vztah k nadpřirozenu se může přesouvat do jeho privátní sféry [Luckmann 1967]. Dnešní individualizovaný jedinec si také mnohdy utváří svůj privátní, často synkretický, „duchovní balíček“ [Hervieu-Leger 1998], jehož prvky mohou pocházet z obsahů vícera dostupných věrouk. Může z vícera věrouk přijímat takové prvky, které nejlépe saturují jeho náboženské potřeby a přitom jej neomezují v jeho dalších zájmech a potřebách. Důsledkem těchto detradicionalizačních a individualizačních procesů je nejen pokles zájmu o institucionalizovanou religiozitu, ale i pokles pocíťované závaznosti pravidel obsažených v církví distribuované věrouce. Bylo by možno předpokládat, že spolu s poklesem institucionalizované religiozity bude v celé společnosti klesat i význam náboženství při výběru partnera. Důsledkem by měl být zvyšující se podíl párů, ve kterých se partneři liší ve svém světovém názoru a tím i klesající míra náboženské homogamie. Ovšem lze konstruovat i protichůdnou hypotézu. I ve stále se snižujícím podílu lidí, kteří se hlásí k institucionalizované religiozitě, může význam náboženství při výběru partnera přetrvávat. To by znamenalo, že v populaci sice klesá podíl homogamních s vyznáním, ale

opačně narůstá podíl homogamních bez vyznání a celková míra náboženské homogamie se tím nemění [Možný 2006:126-132].

I dnešní individualizovaný jedinec je pod stálým vlivem společnosti, ve které žije [Beck 2004; Polack 2008]. Nábožensky podmíněný výběr partnera je tak mimo výše zmíněných individuálních faktorů ovlivňován i faktory sociálními. Žádný lidský jedinec nepřichází na tento svět s předem danými znalostmi, zájmy a hodnotami. Každý člověk si utváří svoji identitu a hodnotové postoje, a to již v průběhu své primární socializace [Berger, Luckmann 1999]. To znamená, že i náboženské znalosti a pociťovaná důležitost náboženství v životě je každému člověku socializována již v jeho formativním období. Pro dítě jsou nejbližšími rolovými vzory a nejvýznamnějšími primárně nábožensky socializačními aktéry jeho rodiče [Myers 1996; Voas 2003]. V rodinách, ve kterých se rodiče shodují v náboženském vyznání, je religiozita rodičů předávána potomkům s vyšší úspěšností [Paleček, Vido 2014]. Shoda rodičů ve vyznání by měla být pro jejich potomky v dospělosti také určitým vzorem pro jejich budoucí výběr partnera. Ovšem instituce, které dříve zásadním způsobem ovlivňovaly obsah primární náboženské socializace, tedy rodina, církve nebo náboženská výuka na školách, ztrácí svůj vliv a vztah člověka k náboženství se spíše stává předmětem jeho individuální volby [Sabe 2007]. Opačně narůstá vliv socializačních faktorů mimo nukleární rodinu, které se s nárůstem sekularity společnosti stávají také stále více sekulárními. Tím dochází k diskontinuitě náboženské paměti nejen v celé společnosti, ale v určité míře i mezi samotnými věřícími [Hervieu-Leger 1998, 2000]. Důsledkem těchto procesů by měl být pokles celospolečenského významu náboženství pro výběr partnera a opačně nárůst otevřenosti společnosti vůči nábožensky heterogamním soužitím. To také znamená pokles pociťované důležitosti sdíleného náboženského vyznání mezi partnery i pokles míry náboženské homogamie.

Určitou roli hraje také prostředí, ve kterém lidé žijí. Směrem k vyšším urbánním celkům, venkova k městu, narůstá anonymita člověka, jeho kontakty s druhými se stávají méně osobními a tím klesá i vliv pociťovaného významu skupinové příslušnosti a tradiční sousedské kontroly [Wirth 1938]. Městský člověk je více pragmatický, problémy svého každodenního života řeší více racionálně v závislosti na svých osobních zájmech a potřebách [Cox 1966; srov. Vido 2006]. Venkov je oproti městům také více religiózní. Proto je v souhrnu těchto vlivů možno předpokládat, že pro lidi žijící na venkově bude mít náboženství při výběru partnera vyšší význam. Je však třeba upozornit, že mezi městy a venkovem dochází k oboustranné migraci. Data ISSP 2008 obsahují informaci pouze o velikosti stávajícího bydliště respondenta. Proto může být indikace vlivu tradic a sousedské kontroly prostřednictvím velikosti bydliště v určité míře zkreslující.

Jak již bylo diskutováno výše, lidé jsou ovlivněni společenskými podmínkami, ve kterých vyrůstali a žijí [Mannheim 2007; Roof 2009]. Tyto systémové podmínky ovlivňují nejen náboženský život, ale i jednotlivé instituce, mezi něž patří i církve. Podmínky pro náboženský život i činnost církví v bývalém Československu mezi roky 1945-1989 podrobně shrnuli například S. Balík a J. Hanuš [2007]. Po převzetí moci komunisty (1948) se tyto podmínky výrazně změnily. Protináboženská politika státní moci byla zaměřena na omezení vlivu církve a potlačování veřejných náboženských aktivit. Cílem ideologické propagandy byla prezentace náboženství

jako zastaralé a nepotřebné ideologie, která měla být nahrazena vědeckým materialismem. Mezigenerační kontinuita náboženské paměti [Hervieu-Leger 1998] tak byla narušena právě těmito systémovými sekularizačními tlaky. Důsledkem byl zrychlený proces sekularizace, který výrazněji postihl Česko oproti Slovensku [např. Froese 2005]. Vyšší míra sekularity ČR oproti Slovensku by měla znamenat i nižší význam náboženství v každodenních životech lidí. Tedy i při výběru partnera s důsledkem nižší míry náboženské homogamie ve společnosti.

Data

Tato práce vychází ze sekundární analýzy datových souborů *European Values Study 2008* (EVS 2008) a *International Social Survey Programme 2008 – Religion* (ISSP 2008). Data jsou vážena.

Vysvětlované proměnné

- Subjektivní důležitost sdíleného náboženského přesvědčení mezi partnery: Je indikována odpovědí respondentů na otázku Q42 (EVS 2008), že sdílené náboženské přesvědčení partnerů pokládají pro úspěšné manželství za „velmi důležité“. Dalšími kategoriemi v této otázce jsou odpovědi „celkem důležité“ a „nepříliš důležité“. Stejně jsou kategorizovány i odpovědi zjišťující deklarovanou důležitost shodného sociálního původu a spokojeného sexuálního života. Následující indikátory jsou konstruovány z proměnných z datového souboru ISSP 2008.
- Náboženská homogamie: Je indikována deklarací shodného světového názoru, náboženského nebo nenáboženského, u obou partnerů. Pokud se k náboženskému vyznání hlásí pouze jeden z partnerů, pak je tento pár řazen mezi nábožensky heterogamní.
- Homogamní v náboženském vyznání: Oba partneři se hlásí k náboženskému vyznání.
- Při identifikaci párů nábožensky homogamních a homogamních s vyznáním nejsou rozlišovány jednotlivé náboženské konfese. V Česku i na Slovensku je minimální zastoupení lidí, kteří se hlásí k mimokřesťanskému náboženství.

Vysvětlující proměnné

- Tradiční religiozita: Byla konstruována proměnná o třech kategoriích: S náboženským vyznáním, ale bez pravidelné účasti na bohoslužbách. S náboženským vyznáním i pravidelnou účastí. Referenční kategorií této proměnné je kategorie bez vyznání i pravidelné účasti. Míra pravidelnosti účasti na bohoslužbách byla nastavena na hodnotu účasti 1krát měsíčně a více.
- Velikost obce bydliště: Byla konstruována dichotomická proměnná s kategoriemi bydliště ve městě (>5000 obyvatel) a na venkově (<5000 obyvatel).

- Společensko-historické podmínky: Bylo konstruováno šest desetiletých věkových kohort dle věku respondenta. Tito respondenti vypovídali o náboženském vyznání svých rodičů ve svém dětství a to ve věku 12 let. V případě užití takovýchto retrospektivních otázek lze očekávat určitá zkreslení. Zkreslení daná vzpomínáním respondenta na své dětství i možnou idealizací jeho výpovědí. Ovšem užití retrospektivních indikátorů a jejich validita byla úspěšně testována v předcházejících empirických pracích [viz Iannaccone 2003].
- Mimo možná zkreslení analytických výsledků vycházejících z retrospektivních indikátorů je nutno uvažovat i o možném vlivu „social desirability“. To znamená o možném nadhodnocování nebo podhodnocování výpovědí respondentů. Již samotná odpověď na dotazníkovou otázku indikující světový názor respondenta i jeho rodičů sice obsahuje deklaraci konkrétní náboženské konfese, ale neobsahuje sílu vztahu jedince k náboženství.

Spojení vírou

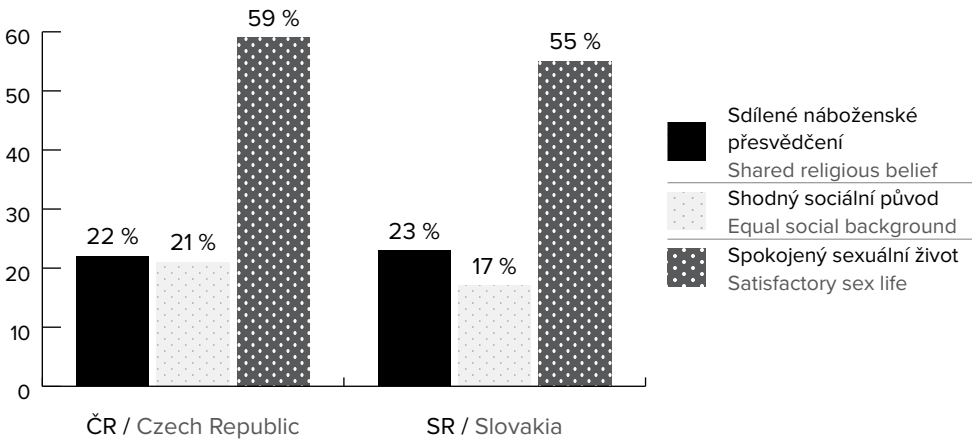
Párovým soužitím – manželstvím nebo kohabitacím – předcházejí výběry partnerů na sňatkovém trhu. Lidé si vybírají budoucí partnery podle svých očekávání z budoucího vztahu, pod vlivem sociálních faktorů a jejich výběry jsou omezovaly možnostmi nabídky na sňatkovém trhu. V rámci tématu této práce je možno se ptát: Jaká míra důležitosti je ve společnosti přikládána právě shodnému náboženskému přesvědčení mezi partnery i jakou míru deklarované důležitosti má tato shoda v porovnání s některými dalšími sdílenými charakteristikami. A následně, zda se subjektivní postoje vyjadřující význam shodného náboženského přesvědčení u budoucích partnerů odrážejí také v míře uskutečněných nábožensky homogamních párových výběrech. A nakonec, zda se dnešní sekulární ČR v těchto subjektivních názorových postojích i objektivně uskutečněných nábožensky homogamních soužitích liší od více religiozního Slovenska.

Názorové postoje

Každý jedinec, který má zájem o navázání vztahu, má o svém budoucím partnerovi určité představy. Sledovaných a preferovaných charakteristik je celá řada a mohou mít pro různé hledající rozdílný význam. Při užším zaměření se na některé z charakteristik, které budou oba partneři ve společném životě sdílet, může mít určitou míru významu i sdílené náboženské přesvědčení.

Graf 1. Podíly jedinců, kteří považují shodnost partnerů v uvedených charakteristikách pro manželství za velmi důležitou

Figure 1. Shares of individuals who find similarity between partners on selected characteristics to be important

Zdroj: EVS 2008.
Source: EVS 2008.

V grafu 1 jsou zobrazeny procentuální podíly jedinců ze současných dospělých populací, těch jedinců, kteří považují sdílené náboženské přesvědčení, shodný sociální původ a spokojený sexuální život za velmi důležité pro manželství². Na první pohled je patrné, že u všech tří sledovaných charakteristik se názorové postoje na jejich výši důležitosti v Česku oproti Slovensku výrazněji neliší. Také mezi deklarovanou důležitostí sdíleného náboženského přesvědčení a shodného sociálního původu je velmi malý rozdíl, za velmi důležité je v obou zemích považuje asi pětina lidí. To znamená, že v současnosti jsou obě společnosti vůči nábožensky a sociálně heterogamním svazkům názorově převážně otevřeny. Na rozdíl od těchto dvou charakteristik je v partnerském vztahu přikládána více než dvounásobná důležitost sexuálnímu vyžití. Spokojený sexuální život považuje v manželství za velmi důležitý 59 % Čechů a 55 % Slováků. Při porovnání deklarované důležitosti všech tří uváděných charakteristik vyplývá, že v současnosti je nejvyšší míra důležitosti přikládána sexuálnímu vyžití a to v obou zemích. Zásadním zjištěním však zůstává, že názorové postoje vůči důležitosti shodného náboženského přesvědčení pro partnerský vztah se mezi oběma zeměmi v současnosti výrazněji neliší. To znamená, že dnešní česká společnost není v tomto subjektivním indikátoru významu náboženství oproti slovenské společnosti více sekulární.

V grafu 1 byly zobrazeny názorové postoje celých dospělých populací. Tyto postoje vůči důležitosti náboženství pro výběr partnera se však mohou lišit v závislosti na významu, který má náboženství v životech lidí. Proto jsou v tabulce 1 uvedeny hodnoty šancí na pocítovanou důležitost

² Dalšími kategoriemi v těchto otázkách je „celkem důležité“ a „nepříliš důležité“.

sdíleného náboženského přesvědčení mezi partnery (opět kategorie odpovědi „velmi důležité“) v závislosti na religiozitě. Míra religiozity ve společnosti však také narůstá spolu s věkem a je vyšší na venkově oproti městu. Na druhou stranu, názorové postoje vůči důležitosti sdíleného náboženského přesvědčení mohou být ovlivněny také věkem i velikostí bydliště. Starší lidé i obyvatelé venkova mohou být silněji ovlivněni tradicemi. Proto do modelu v tabulce 1 vstupují i proměnné indikující věk a velikost bydliště, aby byl vliv religiozity očištěn od těchto dvou prediktorů.

Tabulka 1. Hodnoty šancí na názorový postoj, že sdílené náboženské přesvědčení je pro manželství „velmi důležité“

	ČR	SR
S náboženským vyznáním	*1,2	2,9
S náboženským vyznáním i pravidelnou účastí	6,6	11,5
Bydliště na venkově	0,6	*0,8
Věk	*1	1,01

n: ČR=1597 a SR=1455; *sig>0,05, jinak sig<0,05.

Zdroj: EVS 2008.

Table 1. Odds of the opinion that shared religious belief is “highly important” for marriage

	Czech Republic	Slovakia
Religious	*1.2	2.9
Religious and regular attendance	6.6	11.5
Rural place of residence	0.6	*0.8
Age	*1	1.01

n = 1597 (Czech Republic), 1455 (Slovakia); * sig > 0.05, else sig < 0.05.

Source: EVS 2008.

V ČR není hodnota šance daná deklarací vyznání nebo nenáboženského světového názoru statisticky signifikantní. Proto nelze říci, že v současné české společnosti náboženský nebo nenáboženský světový názor ovlivňuje deklarovanou důležitost shody partnerů v jejich náboženském přesvědčení. Šance na tuto deklarovanou důležitost jsou 6,6krát vyšší až v případech jedinců, kteří se hlásí k náboženskému vyznání a současně se i pravidelně (alespoň 1krát měsíčně) účastní bohoslužeb. Na Slovensku jsou tyto šance 2,9krát vyšší u jedinců, kteří se hlásí k náboženskému vyznání a 11,5krát vyšší pokud tito věřící také pravidelně navštěvují bohoslužby. V souhrnu lze konstatovat, že sdílené náboženské přesvědčení je, bez ohledu na vliv velikosti místa bydliště i věku, v obou zemích vnímáno jako výrazně důležitější hlavně mezi pravidelnými účastníky bohoslužeb a na Slovensku je tento aspekt silnějším determinantem oproti Česku. Návštěvníci bohoslužeb jsou tak vůči nábožensky heterogamním soužitím méně otevřenou skupinou nejen oproti věřícím bez pravidelné návštěvnosti, ale i části populace bez náboženského vyznání. Vliv věku a velikosti bydliště, opět očištěný od vlivu ostatních prediktorů, je buď to statisticky nevýznamný, nebo oproti vlivu religiozity mnohem nižší.

Náboženská homogamie

Výsledkem výběru partnera na sňatkovém trhu mohou být následná párová soužití – kohabitace nebo manželství. Pokud náboženství na sňatkovém trhu hraje důležitou roli, pokud má pro samotné vybírající při jejich volbě určitý subjektivní význam, pak by se měl tento význam odrazit i v objektivně uskutečněných výběrech. Výsledkem nábožensky podmíněných výběrů jsou následně nábožensky homogamní nebo heterogamní párová soužití.

Tabulka 2a. Podíly jedinců a jejich partnerů(ek) bez vyznání a s vyznáním v současné české a slovenské populaci (celková procenta)

	ČR			SR		
	partneři			partneři		
Respondent	bez vyznání	s vyznáním	celkem	bez vyznání	s vyznáním	celkem
Bez vyznání	54%	12%	66%	10%	7%	17%
S vyznáním	6%	28%	34%	4%	79%	83%
Celkem	60%	40%	100%	14%	86%	100%

n: ČR=693, SR=736. Likelihood Ratio: ČR=289,1, SR=192,3, sig<0,05.

Zdroj: ISSP 2008.

Table 2a. Shares of non-religious and religious individuals and their partners in current Czech and Slovak populations (percent of total)

	Czech Republic			Slovakia		
	Partners			Partners		
Respondent	Non-religious	Religious	Total	Non-religious	Religious	Total
Non-religious	54%	12%	66%	10%	7%	17%
Religious	6%	28%	34%	4%	79%	83%
Total	60%	40%	100%	14%	86%	100%

n = 693 (Czech Republic), 736 (Slovakia). Likelihood Ratio = 289.1 (Czech Republic), 192.3 (Slovakia), sig < 0.05.

Source: ISSP 2008.

Ze součtu hodnot na diagonálách tabulky 2a je patrné, že se v současné české populaci partneři shodují v náboženském nebo nenáboženském světovém názoru v 82 % případů (54+28=82) a na Slovensku v 89 % případů (10+79=89). V opačném náhledu se v ČR jen 18 % párů ve světovém názoru liší a na Slovensku jen 11 %. Mezi těmito mírami absolutní náboženské homogamie/heterogamie v současné české a slovenské populaci je rozdíl jen o 7 procentních bodů. O 7 procentních bodů, i když se v Česku v současnosti k náboženskému vyznání (řádek Celkem) hlásí 34 % lidí a na Slovensku 83 % lidí. To je přibližně 2,5 násobek. Na základě těchto rozdílů v podílech lidí hlásících se k náboženskému vyznání se obě země výrazně liší pouze v podílech párů, které jsou homogamní s vyznáním a opačně homogamní bez vyznání. V ČR je to 54 % a 28 % a na Slovensku 10 % a 79 %. Obě země se tak výrazně liší v podílech lidí hlásících se k náboženskému

vyznání, v podílech párů homogamních s vyznáním a homogamních v nenáboženském světovém názoru, ale jen o 7 procentních bodů v podílech párů shodujících se v náboženském nebo nenáboženském světovém názoru. Vysoké míry této absolutní náboženské homogamie, opačně nízké míry heterogamie, vypovídají o vysokém významu náboženského nebo nenáboženského světového názoru pro párové soužití³, který je mírně vyšší na Slovensku. V tomto úzkém aspektu významu náboženství pro párové soužití nelze považovat současné Česko za výrazněji sekulárnější oproti Slovensku. Zbývá však dořešit dvě otázky. Za první, v grafu 1 bylo zjištěno, že shodné náboženské přesvědčení u partnerů považuje v obou zemích za velmi důležité asi jen pětina populace. Jak však vyplynulo z hodnot v tabulce 2a, v obou zemích je nábožensky homogamních více než čtyři pětiny párů. To jsou výrazné rozdíly mezi subjektivně deklarovanou důležitostí náboženství při výběru partnera a objektivně uskutečněnými nábožensky podmíněnými párovými výběry. Tato otázka bude řešena v následující podkapitole. A za druhé, při sledování míry náboženské homogamie, případně při sledování vlivů individuálních a sociálních faktorů je třeba také uvažovat o potencionálním vlivu faktorů strukturálních. To znamená, že je třeba spolu s mírou absolutní náboženské homogamie třeba také zjistit míru relativní náboženské homogamie.

Tabulka 2b. Podíly mužů a jejich partnerek bez vyznání a s vyznáním v současné české a slovenské populaci (celková procenta)

	ČR			SR		
	ženy			ženy		
Muži	bez vyznání	s vyznáním	celkem	bez vyznání	s vyznáním	celkem
Bez vyznání	56%	15%	71%	12%	10%	22%
S vyznáním	3%	26%	29%	2%	76%	78%
Celkem	59%	41%	100%	14%	86%	100%

n: ČR=332, SR=346. Likelihood Ratio: ČR=142,4, SR=133,7, sig<0,05.

Zdroj: ISSP 2008.

Table 2b. Shares of non-religious and religious men and their partners in current Czech and Slovak populations (percent of total)

	Czech Republic			Slovakia		
	Women			Women		
Men	Non-religious	Religious	Total	Non-religious	Religious	Total
Non-religious	56%	15%	71%	12%	10%	22%
Religious	3%	26%	29%	2%	76%	78%
Total	59%	41%	100%	14%	86%	100%

n = 332 (Czech Republic), 346 (Slovakia). Likelihood Ratio = 142.4 (Czech Republic), 133.7 (Slovakia), sig < 0.05.

³ Není rozlišeno, zda je náboženská homogamie výsledkem párového výběru nebo zda jeden z partnerů převzal světový názor svého partnera až v průběhu soužití.

Source: ISSP 2008.

Podobně jako z hodnot v tabulce 2a, tak i v tabulce 2b je možno počítat míry absolutní náboženské homogamie, ovšem tentokrát v rozlišení pohlaví, tedy s možností sledovat genderovou strukturu religiozity. Genderová struktura religiozity může pro heterosexuální párový výběr znamenat určitá strukturální omezení výběru, která jsou dána rozdílnými počty mužů a žen s vyznáním v nabídce na sňatkovém trhu. Ze součtů hodnot na diagonálách tabulky 2b je patrné, že i při genderovém rozlišení jsou míry absolutní náboženské homogamie prakticky shodné s výsledky v tabulce 2a. V ČR opět 82 % a na Slovensku 88 %⁴. Rozdíly však lze sledovat v genderové struktuře. Zatímco v ČR se ze sledovaných párů hlásí k náboženskému vyznání 29 % mužů a 41 % žen, tak na Slovensku je to 78 % mužů a 86 % žen. Je patrné, že strukturální omezení sňatkového trhu by mohlo při nábožensky podmíněném párovém výběru hrát nezanedbatelnou roli. Pro zjištění míry náboženské homogamie očištěné od potenciačních vlivů strukturálních faktorů jsou možné dva postupy. Jednak výpočet míry absolutní homogamie, která by vznikla bez nábožensky podmíněných párových výběrů a srovnání této hodnoty se zjištěnou hodnotou absolutní homogamie (viz tabulka 4). Za druhé je to použití míry relativní homogamie. Pro první postup lze na základě marginálních četností v tabulce 2b konstruovat pro případ ČR následující vzorec. Pokud je s vyznáním 29 % mužů a 41 % žen, bez vyznání 71 % mužů a 59 % žen pak: $(0,29 \cdot 0,41) + (0,71 \cdot 0,59) = 0,59$. Pokud by tedy muži a ženy uvedení v tabulce 2b vytvořily náhodným výběrem heterosexuální páry, pak by byla míra jejich absolutní náboženské homogamie 59 %. Zjištěná míra byla 82 %, tedy o 23 procentních bodů vyšší. Na Slovensku by byla této homogamie daná náhodným výběrem 70 % a zjištěná 88 %, tedy rozdíl o 18 procentních bodů.

Druhým z možných metodologických postupů je výpočet míry relativní náboženské homogamie, která je očištěna od vlivu strukturálních omezení nabídky sňatkového trhu. Opět výpočty z hodnot v tabulce 2b. V ČR mají muži s vyznáním 8,7krát vyšší šanci na soužití s ženou také s vyznáním oproti tomu, že by měli partnerky bez vyznání ($26:3=8,7$). Šance mužů bez vyznání na ženy s vyznáním jsou 0,27krát nižší ($15:56=0,27$). Z poměru hodnot šancí $8,7:0,27=32,2$ je zřejmé, že muži s vyznáním mají, oproti mužům bez vyznání, 32,2krát vyšší šance na výběr partnerek také s vyznáním. Na Slovensku je hodnota poměrů těchto šancí vyšší a to 45,8. Podobně jako byla na Slovensku oproti ČR zjištěna mírně vyšší míra absolutní náboženské homogamie a to o 7 procentních bodů, tak byla na Slovensku zjištěna i vyšší míra relativní náboženské homogamie. Při porovnání hodnot poměrů šancí v obou zemích lze říci, že muži s náboženským vyznáním mají na Slovensku oproti Česku 1,4krát vyšší šance na partnerky také s vyznáním ($45,8:32,2=1,4$).

Při výpočtech z hodnot v tabulce 2b bylo zjištěno, že při vyloučení možných vlivů strukturálních faktorů mají muži v ČR šanci na výběr partnerky také s vyznáním na hodnotě 32,2 a na Slovensku 45,8. Při zkoumání míry vlivu dalších prediktorů, to znamená změn hodnot těchto šancí v závislosti na dalších vysvětlujících proměnných, se standardně používají log-lineární

⁴ Rozdíl jednoho procentního bodu není považován za věcně významný.

modely. Ovšem s nárůstem třídicích kritérií také klesá zastoupení absolutních četností v buňkách vícerozměrných tabulek. Při omezeném počtu případů v datovém souboru tak mohou být absolutní četnosti v některých buňkách tabulek velmi nízké až nulové, a to by znamenalo riziko zkreslení analytických výsledků. Mužů, kteří zodpověděli otázku na své náboženské vyznání, kteří současně mají partnerky a zodpověděli také otázku na náboženské vyznání svých partnerek je v datovém souboru ISSP 2008 pro ČR $n=332$ a pro Slovensko $n=346$ (viz tabulka 2b). Na základě limitovaného počtu případů, nízkého podílu nábožensky heterogamních párů (viz tabulka 2b) a vyšší religiozity žen oproti mužům lze předpokládat, že například zastoupení mužů s vyznáním, kteří mají partnerky bez vyznání, bude velmi nízké⁵. V tomto okamžiku je třeba volit mezi dvěma příčinami zkreslení analytických výsledků. Jednak by bylo možno použít log-lineární modely a přijmout riziko zkreslení dané nedostatečným zastoupením absolutních četností v některých buňkách vícerozměrných tabulek. Druhou variantou může být použití logistické regrese s binominální proměnnou indikující homogamii s vyznáním a tím přijmout riziko zkreslení dané genderovou strukturou religiozity na sňatkovém trhu. Pro další část analýzy byla zvolena druhá z těchto variant.

Tabulka 3. Hodnoty šancí na homogamii s náboženským vyznáním

	ČR	SR
Oba rodiče s vyznáním	5,5	6,4
Návštěvnost bohoslužeb	4,4	5,9
Bydliště na venkově	**1,5	**2
Věk	1,04	*1,03

n : ČR=270, SR=646.

**Sig>0,1, *sig=0,1, jinak sig<0,05.

Zdroj: ISSP 2008.

Table 3. Odds of religious homogamy

	Czech Republic	Slovakia
Both parents religious	5.5	6.4
Attendance of religious services	4.4	5.9
Rural place of residence	**1.5	**2
Age	1.04	*1.03

$n = 270$ (Czech Republic), 646 (Slovakia).

** Sig > 0.1, * sig = 0.1, else sig < 0.05.

Source: ISSP 2008.

V tabulce 3 jsou uvedeny hodnoty šancí jedinců hlásících se k náboženskému vyznání na to, aby měli partnery také s vyznáním, to znamená jejich šance na homogamii s vyznáním. Pokud jedinec hlásící se v dospělosti k náboženskému vyznání vyrůstal v rodině, kde se k náboženskému

⁵ Nedostatečné zastoupení absolutních četností se projevilo již v tabulce 2x2x2.

vyznání hlásili oba rodiče, pak měl oproti rodině původu, kde se k vyznání hlásil pouze jeden z rodičů, v ČR 5,5krát vyšší šanci, že si vybere a bude žít s partnerem/partnerkou také s vyznáním. Na Slovensku je hodnota této šance mírně vyšší, 6,4krát. Rodiče shodující se v náboženském vyznání – homogamní s vyznáním - vytvářejí pro vychovávané potomky nerozporné náboženské prostředí. Proto jsou pro dítě nejen shodnými náboženskými rolovými vzory, ale shodnost rodičů v náboženském vyznání také znamená, že náboženství mělo pro rodiče v jejich vzájemném výběru a tedy i v jejich životech určitý význam. Proto svůj pocíťovaný význam náboženství mohli předávat svým potomkům a tento předaný význam pak ovlivňuje i párové výběry těchto potomků v dospělosti. Rodičovská homogamie s vyznáním je tak v určité míře mezigeneračně reprodukována. Šance na homogamii s náboženským vyznáním jsou výrazně ovlivněny také pravidelnou (alespoň 1krát měsíčně) účastí na bohoslužbách. Návštěvnost bohoslužeb může vypovídat o pocíťovaném významu církevní religiozity a tento význam navyšuje šance člověka s vyznáním na volbu partnera také s vyznáním v ČR 4,4krát a na Slovensku 5,9krát. Na základě statistické nesignifikance nelze prokázat vliv velikosti místa bydliště. Nakonec, šance na homogamii s vyznáním mírně narůstají spolu s věkem.

V souhrnu lze říci, že lidé hlásící se k náboženskému vyznání více preferují partnery také s vyznáním v závislosti na pocíťované důležitosti náboženství v jejich životech. Tato pocíťovaná důležitost má svůj sociální původ. Hlavně v obsahu primární socializace v rodině původu s náboženským prostředím a také v náboženském životě dospělého člověka, přesněji v jeho účasti na bohoslužbách. Vliv významu náboženství v životě ovlivňuje nábožensky podmíněný výběr partnera a následně i homogamii s vyznáním, na Slovensku oproti ČR mírně více. Jednou z možných příčin nižšího vlivu rodiny původu a církevní religiozity v případě ČR oproti Slovensku může být i odlišná míra diskontinuity náboženské paměti, to znamená tradičního vlivu rodiny původu, celkového vlivu tradic a církvi v celé společnosti [Hervieu-Leger 1998, 2000].

Časový průběh náboženské homogamie

Z hodnot v grafu 1 vyplynulo, že v současnosti považuje shodné náboženské přesvědčení pro manželství za velmi důležité asi jen pětina české a podobně i slovenské populace. Oproti této nízké míře deklarované důležitosti je podíl nábožensky homogamních v ČR 82 % a na Slovensku 89 % (viz tabulka 2a). Toto jsou výrazné rozpory mezi subjektivně deklarovanou důležitostí náboženství pro partnerské soužití a objektivně uskutečněnými nábožensky podmíněnými párovými výběry. Příčina může být následující. Názorové postoje uvedené v grafu 1 jsou platné pro současnou společnost a podíly nábožensky homogamních párů, vypočtené z hodnot v tabulce 2a i 2b, jsou výsledkem párových výběrů, které byly u starších ročníků uskutečněny již před mnoha desetiletími. Tedy výběrů, které byly na sňatkovém trhu ovlivněny okruhy individuálních, sociálních a strukturálních faktorů, působících v konkrétní době. Právě názorové postoje vůči důležitosti náboženství, společenské podmínky i struktury příležitostí mohly být

v jednotlivých obdobích rozdílné a proto mohly i rozdílnou silou ovlivňovat výslednou volbu partnerů. Tím i současnou míru náboženské homogamie.

Tabulka 4. Podíly matek a otců s náboženským vyznáním a podíly nábožensky homogamních rodičovských párů

	ČR			SR		
	Matky s vyznáním	Otcové s vyznáním	Náboženská Homogamie	Matky s vyznáním	Otcové s vyznáním	Náboženská Homogamie
-1948	90%	88%	92% (80%)	100%	100%	100% (100%)
1949-58	84%	77%	92% (68%)	99%	99%	100% (98%)
1959-68	74%	70%	92% (60%)	95%	93%	96% (87%)
1969-78	66%	60%	90% (53%)	90%	86%	96% (79%)
1979-88	50%	46%	92% (50%)	89%	86%	97% (78%)
1989-98	35%	33%	91% (55%)	90%	83%	92% (76%)

n: ČR=1260, SR=1079.

Zdroj: ISSP 2008.

Pozn.: Ve sloupcích "Náboženská homogamie" jsou uvedeny podíly nábožensky homogamních rodičovských párů a v závorkách pro srovnání podíly, které by vznikly při náhodném spárování.

Table 4. Shares of religious mothers and fathers and shares of religiously homogamous parental couples

	Czech Republic			Slovakia		
	Religious mothers	Religious fathers	Religious homogamy	Religious mothers	Religious fathers	Religious homogamy
-1948	90%	88%	92% (80%)	100%	100%	100% (100%)
1949-58	84%	77%	92% (68%)	99%	99%	100% (98%)
1959-68	74%	70%	92% (60%)	95%	93%	96% (87%)
1969-78	66%	60%	90% (53%)	90%	86%	96% (79%)
1979-88	50%	46%	92% (50%)	89%	86%	97% (78%)
1989-98	35%	33%	91% (55%)	90%	83%	92% (76%)

n = 1260 (Czech Republic), 1079 (Slovakia). Source: ISSP 2008.

Note: The 'Religious homogamy' columns indicate the proportions of religiously homogamous couples, compared to the parenthesized proportions that would result from random assignment.

Proto jsou v tabulce 4, pro zpětný náhled v čase, uvedeny podíly matek a otců, kteří se hlásili k náboženskému vyznání a to spolu s podíly nábožensky homogamních rodičovských párů. Tyto hodnoty jsou zjištěny z výpovědí respondentů na základě otázek, zda se jejich matky a otcové hlásili k náboženskému vyznání, když byli v dětském věku. Na základě tohoto věku respondentů lze předpokládat, že jejich rodiče byli v jednotlivých obdobích přibližně ve středním věku a že v souladu se svoji pocítovanou důležitostí náboženství v životě vytvořili pár více než o dekádu dříve.

Z hodnot v tabulce 4 je patrné, že v ČR se před rokem 1948 hlásil k náboženskému vyznání velký podíl rodičů, 90 % matek a 88 % otců. Během následných období tyto podíly setrvale klesaly a na konci 20. století se k náboženskému vyznání hlásilo 35 % matek a 33 % otců. Během půlstoletí se česká společnost, v tomto případě měřeno prostřednictvím rodičů, v této formě tradiční religiozity stala z převážně religiozní převážně sekulární [srov. Paleček, Vido 2014]. Takovýto razantní pokles vypovídá o výrazném procesu sekularizace. Ovšem i přes tento výrazný sekularizační proces byla v celém sledovaném časovém období míra absolutní náboženské homogamie⁶ stabilní, na vysoké míře přibližně 90 %.

To znamená, že se v ČR v celém průběhu druhé poloviny 20. století 90 % rodičů shodovalo ve svém náboženském nebo nenáboženském světovém názoru. Vysoká hodnota náboženské homogamie se i přes výrazný pokles podílů rodičů s vyznáním v celém období nemění. To znamená, že náboženský nebo nenáboženský světový názor měl při výběru partnera setrvale vysoký význam. Pro zpětné zjišťování významu náboženství při výběru partnera je však třeba neopomíjet, že podíl nábožensky homogamních rodičů byl z určité části vynucen náboženskou strukturou na sňatkovém trhu v okamžiku vzájemného výběru.

Podíl matek s vyznáním byl vždy vyšší oproti podílu otců. Toto zjištění je v souladu s předchozími výzkumy genderové struktury religiozity [např. Hamplová 2011]. Určitý podíl žen s vyznáním tak byl nucen volit partnera bez vyznání a i opačně, určitý podíl mužů bez vyznání byl nucen volit partnerky s vyznáním. Tím vznikaly nábožensky heterogamní párové výběry, vynucené genderovou strukturou religiozity na sňatkovém trhu. Proto jsou v tabulce 4 mimo „zjištěných“ hodnot uvedeny v závorkách také hodnoty „očekávané“ míry náboženské homogamie. Očekávané hodnoty by nastaly, pokud by se rodiče, kteří vstoupili do výpočtů v tabulce 4, spárovali naprosto náhodně, tzn. bez jakýchkoliv vlivů. Pravděpodobnost na náhodný výběr je například pro věkovou kohortu -1948 vypočtena takto: Pokud se z matek k náboženskému vyznání hlásilo 90 %, tak jich bylo 10 % bez vyznání a u otců to bylo 88 % a 12 %. Z toho vzorec: $p = (0,9 * 0,88) + (0,1 * 0,12) = 0,804$. Pro procentuální vyjádření je to po zaokrouhlení $100 * 0,8 = 80$ %. Pokud by se rodiče spadající do kohorty -1948 spárovali náhodně, pak by se ve svém světovém názoru shodovali v 80 % případů. Míra náboženské homogamie by byla 80 %. Nelze však jednoznačně tvrdit, že rozdíl mezi zjištěnými a očekávanými hodnotami vypovídá čistě o vlivu světového názoru na párový výběr těchto rodičů. Náboženství mohlo být při výběru důležité

⁶ Sledování míry relativní náboženské homogamie, která není ovlivněna strukturálními omezeními, by byla zkreslující, protože do analýzy vstoupili pouze rodičovské páry, nikoliv všichni aktéři, kteří mohli být zúčastněni na sňatkovém trhu.

i pro ty jedince, kteří byli omezeni náboženskou strukturou sňatkového trhu. Důležitým zjištěním však zůstává, že v ČR se i přes výrazný proces sekularizace v celé druhé polovině 20. století udržovala míra náboženské homogamie na vysoké hodnotě.

Situace na Slovensku byla odlišná. Ještě v 50. letech se k náboženskému vyznání hlásili téměř všichni rodiče. Na základě nepřítomnosti rodičů bez vyznání nezbyl žádný prostor pro jejich náboženskou heterogamii. Teprve v dekadě 60. let klesl podíl matek s vyznáním na 95 % a otců na 93 % a tyto podíly dále poklesly do konce století na 90 % a 83 %. Od 60. let je také zjištěn pokles podílu nábožensky homogamních rodičovských párů, přibližně na 96 %. Tento podíl klesá v poslední dekádě na 92 % a tím se přibližně vyrovnává s mírou náboženské homogamie v ČR. Na Slovensku byla 100% míra náboženské homogamie v prvních dvou kohortách vynučená náboženskou strukturou sňatkového trhu, viz očekávané hodnoty v závorkách.

V souhrnu by bylo možno konstatovat, že podobně jako se neliší současná česká i slovenská společnost v názorových postojích vůči důležitosti sdíleného náboženského přesvědčení pro manželství (viz graf 1), tak se ke konci 20. století neliší ani v míře náboženské homogamie rodičovských párů středního věku⁷. Tato podobnost je zjištěna i přes fakt, že se koncem 20. století na Slovensku k náboženskému vyznání hlásil více než dvounásobný podíl rodičů oproti Česku.

Závěr

Je známým faktem, že dnešní ČR je v tradičních formách religiozity oproti Slovensku výrazně sekulárnější. Tato práce se zaměřila pouze na jeden z aspektů významu náboženství ve společnosti a to jeho významu pro výběr životního partnera na sňatkovém trhu. Míra tohoto významu byla zjišťována jednak prostřednictvím deklarované důležitosti sdíleného náboženského přesvědčení pro společný život a jako ex post sociologické vysvětlení také prostřednictvím podílů nábožensky homogamních/heterogamních párů.

Z hlediska názorových postojů, které vypovídají o subjektivně pocíťované důležitosti náboženského přesvědčení pro společný život, nelze současnou ČR považovat oproti Slovensku za výrazně sekulárnější. Sdílenému náboženskému přesvědčení je v obou zemích přisuzována přibližně stejná míra důležitosti, za velmi důležité je považuje jen asi pětina lidí. V odečtu této pětiny od 100 % je možno konstatovat, že v obou zemích je dnes většina, přibližně 80 % lidí, více či méně otevřena vůči nábožensky heterogamním výběrům a tím i následným soužitím. Míra pocíťované důležitosti náboženského vyznání pro párové soužití je nejvyšší v případech lidí, kteří se hlásí k náboženskému vyznání a přitom se také pravidelně účastní i bohoslužeb v kostelích. Tyto hodnoty v opačném náhledu říkají, že u jedinců s poklesem míry tradiční religiozity narůstá otevřenost vůči nábožensky heterogamním soužitím.

Mezi deklarovanou důležitostí náboženství pro výběr partnera a prakticky uskutečněnými nábožensky podmíněnými výběry byl však v obou zemích zjištěn výrazný rozdíl. Zatímco

⁷ Majících potomka v dětském věku, který v dospělosti vypovídal o jejich náboženském vyznání.

sdílené náboženské přesvědčení u partnerů považuje v obou zemích za velmi důležité pouze asi pětina lidí, tak podíl partnerů, kteří se v současnosti shodují v náboženském vyznání je přibližně čtyřnásobný. Tyto rozdíly mezi deklarovaným významem a mírou absolutní náboženské homogamie by mohly být dány faktem, že míra důležitosti náboženství pro společný život (viz graf 1) je platná v současné společnosti a že míra homogamie s vyznáním (viz např. tabulka 2a) je platná pro všechny dnes žijící páry, tedy i pro partnerské výběry uskutečněné již před mnoha desetiletími. Tedy v době, kdy náboženství mohlo hrát ve společnosti při výběru partnera významnější roli. Ovšem z výsledků v tabulce 4 je zřejmé, že v ČR se přibližně 90 % rodičovských párů shodovalo ve svém světovém názoru a že se tento vysoký podíl v čase významněji neměnil. K poklesu v čase došlo pouze na Slovensku, jehož míra náboženské homogamie se ke konci století postupně vyrovnala ČR. Vyšší míra náboženské homogamie na Slovensku byla v předchozích dekádách způsobena také strukturálními omezeními, tedy nulovým nebo nízkým počtem potencionálních partnerů bez vyznání. Na základě vysokých podílů partnerů shodujících se ve světovém názoru lze konstatovat, že v obou zemích náboženské vyznání mělo a stále má pro společný život vysoký význam. Míry náboženské homogamie rodičovských párů se ke konci 20. století mezi ČR a Slovenskem vyrovnávají. Obě země se v současnosti také výrazněji neliší ani v názorech na důležitost sdíleného náboženského přesvědčení mezi partnery. V souhrnu nelze říci, že v současné české společnosti má světový názor, náboženský nebo nenáboženský, při párovém výběru výrazněji nižší význam oproti společnosti slovenské.

Analytická část této práce měla převážně deskriptivní charakter. Cílem byl především popis vývoje a stavu významu náboženství při výběru partnera a tohoto významu jako ex-post sociologického vysvětlení prostřednictvím míry náboženské homogamie. Shodnost nebo rozdílnost rodičů v jejich religiozitě je důležitým aspektem utvářejícím prostředí, ve kterém je vychovávána následná generace. Proto by si téma náboženské homogamie, jejich příčin i důsledků, zasloužilo další rozsáhlejší studii.

L I T E R A T U R A

- Bader, Christopher D., Scott A. Desmond. 2006. „Do as I Say and as I Do: The Effects of Consistent Parental Beliefs and Behaviors Upon Religious Transmission.” *Sociology of Religion* 67 (3): 313–329. <http://dx.doi.org/10.1093/socrel/67.3.313>.
- Balík, Stanislav, Jiří Hanuš. 2007. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Beck, Ulrich. 2004. *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Becker, Gary S. 1981. *A Treatise on the Family*. Cambridge: University Press.
- Berger, Peter L., Thomas Luckmann. 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bisin, Alberto. 2004. „Religious Inter-marriage and Socialization in the United States.” *Journal of Political Economy* 112 (3): 615–664.

- Cox, Harvey. 1966. *The secular city: Secularization and urbanization in theological perspective*. New York: Macmillan Company.
- Froese, Paul. 2005. „Secular Czechs and devout Slovaks: Explaining religious differences.“ *Review of Religious research* 46 (3): 269–283, <http://dx.doi.org/10.2307/3512556>.
- Giddens, Anthony. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Oxford: Polity Press.
- Hamplová, Dana. 2011. „Náboženství a pohlaví: Proč jsou ženy zbožnější než muži?“ *Sociologický časopis* 47 (2): 297–324.
- Hervieu-Leger, Daniele. 1998. „The Transmission and Formation of Socioreligious Identities in Modernity. An Analytical Essay on the Trajectories of Identification.“ *International Sociology* 13 (2): 213–228, <https://doi.org/10.1177/026858098013002005>.
- Hervieu-Leger, Daniele. 2000. *Religion as chain of memory*. Polity Press.
- Iannaccone, Laurence. 2003. *Looking Backward: A Cross-National Study of Religious Trends*. George Mason University: Center of Study of Public Choice.
- Kalmijn, Matthijs. 1991. „Shifting Boundaries. Trends in religious and educational homogamy.“ *American Sociological Review* 56 (6): 786–800, <http://dx.doi.org/10.2307/2096256>.
- Kalmijn, Matthijs. 1998. „Intermarriage and Homogamy. Causes, Patterns, Trends.“ *Annual Review of Sociology* 24: 395–421, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.395>.
- Katrnák, Tomáš. 2008. *Spříznění volbou? Homogamie a heterogamie manželských párů v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Katrnák, Tomáš. 2009. „Preference výběru partnera. Liší se rozvedení a svobodní ve sňatkových a partnerských preferencích?“ *Sociológia* 49 (5): 437–456.
- Luckmann, Thomas. 1967. *Invisible Religion. The Problem of Religion in Modern Society*. New York: The Macmillan Company.
- Lužný, Dušan. 1999. *Náboženství a moderní společnost*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Mannheim, Karl. 2007. „Problém generací.“ *Sociální studia* 4 (1–2): 11–44.
- Mareš, Petr. 2003. „Sňatkový trh – koncepty a modely“. Pp 75–96 in Mareš, Petr, Tomáš Potočný. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barister Principal.
- Možný, Ivo. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Murstein, Bernard I. 1986. *Paths to Marriage*, Beverly Hills (CA): Sage.
- Myers, Scott. 1996. „An interactive model of religiosity inheritance: The Importance of Family Context.“ *American Sociological Review* 61 (5): 858–866, <http://dx.doi.org/10.2307/2096457>.
- Nešpor, Zdeněk R. 2010. „Rodina/domácnost jako náboženská skupina v procesu transformace.“ *Lidé města* 12 (1): 31–60.
- Ortega, Suzane, Hugh Whitt. 1988. „Religious Homogamy and Marital Happiness.“ *Journal of Family Issues* 9 (2): 224–239.
- Paleček, Antonín, Roman Vido. 2014. „Náboženské vyznání v České republice z perspektivy inter a intragenerační transmise.“ *Naše společnost* 12 (2): 24–35, <http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2014.2.12.124>.

- Polack, Detlef. 2008. "Religious Change in Europe: Theoretical Considerations and Empirical Findings." *Social Compass* 55 (2): 168–186, <http://dx.doi.org/10.1177/0037768607089737>.
- Roof, Wade C. 2009. „Generations and Religion.“ Pp. 616–634 in Clarke, Peter (ed.). *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- Sabe, Jordi C. 2007. „The Crisis in Religious Socialization: An Analytical Proposal.“ *Social Compass* 54 (1): 97–111, <http://dx.doi.org/10.1177/0037768607074155>.
- Singly, François de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Váně, Jan, Martina Štípková. 2013. „The National Religious Environment and the Orthodoxy of Christian Beliefs: A comparison of Austria, the Czech Republic and Slovakia.“ *Czech Sociological Review* 49 (3): 403–425.
- Vido, Roman. 2006. „Město zbožné a město bezbožné.“ *Sociální studia* 3 (2): 65–84.
- Vido, Roman. 2011. *Konec velkého vyprávění: Sekularizace v sociologické perspektivě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Voas, David. 2003. „Intermarriage and the Demography of Secularization.“ *The British Journal of Sociology* 54 (1): 83–108, <http://dx.doi.org/10.1080/0007131032000045914>.
- Weber, Max. 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikymen.
- Wirth, Louis. 1938. „Urbanism as a Way of Life.“ *The American Journal of Sociology* 44 (1): 1–24.

O AUTORECH

Antonín Paleček je absolventem magisterského programu sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. V současnosti v invalidním důchodu.